

Інституціональна економіка (бакалаврський рівень, 1 курс)

**Олена Аврамівна Гриценко, доктор екон.
наук, проф. кафедри економічної теорії**

Тема 1.1. Історичні передумови виникнення інституціоналізму

План

1. Об'єктивні умови інституціоналізації економіки.
2. Особливості соціально-економічних відносин в суспільстві;
3. Історичні закономірності інституціоналізації;
4. Сучасні напрями розвитку інституціональної економіки в працях українських вчених.

Об'єктивні умови інституціональної економіки.

Глибокі та масштабні зміни в усіх сферах соціально-економічного життя, що обумовлюють необхідність нових принципів узагальнення накопиченого емпіричного матеріалу та застосування на практиці нових теоретичних концепцій, що потребує ідей інституціональної теорії. До суттєвих змін відносяться:

- Зміни технологічного укладу (засобів виробництва, техніки, технології, характеру праці);
- Зміни способів господарювання, характеру економічних відносин (традиційна економіка, адміністративно-командна, ринкова, змішана);
- Зміна суб'єктів господарювання (основними стають колективні угруповання – фірми, корпорації, профспілки, держава);
- Зміна характеру економічної поведінки (обмежена раціональність) та способів прийнятті господарських рішень (поява нових цінностей, можливості обробки необхідної інформації).

Основні закономірності розвитку інституціоналізму:

- ***Історична школа Німеччини***. Ф. Ліст започаткував традицію історико-економічних досліджень та запропонував національну економію як альтернативу класичній економіці;
- ***Класичний інституціоналізм***: *Торстейн Бунде Веблен* (1857–1929) досліджував залежність економічних процесів від психології, біології, антропології та започаткував соціально-психологічний напрям інституціоналізму; *Джон Роджерс Коммонс* (1862–1945) досліджував залежність економічних процесів від стану соціальних і політичних інститутів. Він започаткував соціально-правовий напрям інституціоналізму. *Уеслі Мітчелл* (1874–1948) започаткував емпіричний напрямок шляхом використання величезного обсягу статистичного матеріалу, який відображав стан національного господарства країни.

Сучасний інституціоналізм представлений двома основними науковими напрямками – *неоінституціональною економікою* (вивчає норми, правила, інститути, організації, трансакції, трансакційні витрати, права власності, обмежену раціональність, опортуністичну поведінку, контракти, специфічні активи, інституціональні зміни тощо) та *новою інституціональною економікою* (у центрі наукового аналізу перебувають угоди – найбільш загальні рамки взаємодії між індивідами). Основні напрями дослідження: *інституціонально-соціологічний; трансформаційний; індустріально-технократичний; еволюційний.*

Основні ідеї засновника неоінституціональної теорії Рональда Коуза (1910-2013)

У своїх статтях “Природа фірми” і “Проблема соціальних витрат” він уперше сформулював дослідницьку програму неоінституціонального напрямку в інституціональній економіці. Ця програма передбачає збереження незмінним “ядра” неокласичної теорії та певні зміни в її “захисній оболонці».

Зазначимо деякі зміни:

- визначальним чинником під час укладання будь-яких угод і прийняття рішень стають транзакційні витрати;
- ринковий ціновий механізм не може бути єдиною формою регулювання та взаємодії, оскільки за певних умов його дія збільшує транзакційні витрати;
- урахування в економічному аналізі транзакційних витрат дозволяє включити правові відносини до аналізу економічних процесів;
- на ринках торгують не товарами, а правами, які визначено правовою системою і якими керуються економічні суб'єкти в процесі узгодження власних інтересів;
- між економічною та правовою системами існує взаємозв'язок, який неокласична теорія не враховує.

Центральна проблема аналізу неоінституціональної теорії

Здійснити вибір між ринком і організацією, між державним регулюванням і ринковим саморегулюванням.

Завдяки змінам у захисній оболонці неоінституціональна теорія отримала назву “економічного імперіалізму”. Ця теорія забезпечила можливість включити до аналізу трансакційні витрати й дослідити більш широкий спектр форм власності та контрактних форм, на основі яких здійснюється обмін, а також поряд із приватною власністю дослідити колективну, державну, акціонерну форми власності та оцінити їх порівняльну ефективність для забезпечення ринкових угод.

Основні ідеї теорії «Суспільного вибору» Дж. Б'юкенена, Д. Мюллера, У. Несканена, М. Олсона, Р. Толлісона Г. Таллока

- **Послідовно використовуючи принципи класичного лібералізму та методологічного індивідуалізму, вони сформулювали методологічні засади дослідження в теорії суспільного вибору, які полягають у визнанні таких чинників:**
- **відсутності нездоланної межі між політикою та бізнесом;**
- **концепції “економічної людини” (*homo economicus*), що надає універсального значення раціональності людини в процесі вибору;**

-
- **розгляд політики як процесу обміну, а політичного ринку за аналогією з товарним.**
 - **проводиться аналогія між державою та ринком: відносини громадян з державою розглядаються за принципом “послуга за послугу”,**
 - **досліджуються контрактні основи організації суспільства, порівнюються правила ринкового та політичного порядків, політична “гра за правилами” з “грою без будь-яких правил” та проаналізовано їх наслідки.**
 - **важливим елементом теорії суспільного вибору стала концепція “провалів” держави.**

Основні провали держави

- **Обмеженість необхідної для прийняття ефективних рішень інформації. Подібно до наявності асиметричної інформації на товарних ринках, на політичних ринках можливе викривлення інформації внаслідок діяльності потужних груп впливу, лобістів, бюрократичного апарату.**
- **2. Недосконалість політичного процесу, що дозволяє маніпулювати голосами депутатів унаслідок особливостей прийнятого регламенту голосування, використання лобізму, логролінгу, бюрократизму та пошуку політичної ренти.**

-
-
- **Розширення державного бюрократичного апарату, що ускладнює можливості суспільного контролю за бюрократією.**
 - **Неспроможність держави передбачити та ефективно контролювати найближчі й віддалені наслідки прийнятих рішень. Заходи уряду часто призводять до відмінних від певних цілей наслідків, адже економічні суб'єкти можуть змінювати зміст і спрямованість урядових рішень.**

Сучасні напрями розвитку інституціональної теорії в працях українських вчених :

- інституціональна архітектоніка та динаміка економічних перетворень,
- інституціональні основи українського суспільства,
- ієрархія та мережеві системи інституціонального простору.